

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

БЕВЗЮК МАРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 378.018.8:373.3.011.3-051:37.064.1]:376(043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО
ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Пічкур Микола Олександрович,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, професор кафедри
образотворчого мистецтва.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Біда Олена Анатоліївна,
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца
Ракоці ІІ, завідувач кафедри педагогіки і психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Зорочкіна Тетяна Сергіївна,
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького, доцент кафедри початкової освіти.

Захист відбудеться «27» червня 2019 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розісланий «27» травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Совгіра

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобальним критерієм високорозвиненого суспільства нині є рівень доступності та якості надання різносферних послуг людям з особливими потребами. Входження України до європейського простору та дотримання світових стандартів життєдіяльності вочевидь передбачає кардинальний перегляд вітчизняної системи забезпечення освітою такої категорії людей.

У контексті основних міжнародних угод («Декларації ООН про права людини» (1976), «Конвенції ООН про права інвалідів» (2006), «Конвенції ООН про права дитини» (2014) та ін.) в Україні активно розробляються нормативно-правова база та теоретико-методичні засади створення та функціонування сприятливого інклюзивного освітнього середовища з метою гідного розвитку і захисту прав осіб з особливими потребами. Тому уперше у Законі України «Про освіту» (2016) введено поняття «інклюзивне освітнє середовище» як сукупність чинників для спільної освіти здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб, та «інклюзивне навчання» як система державних освітніх послуг, базованих на антидискримінації прав та свобод учасників освітнього процесу, гуманізму, продуктивного долучення усіх суб'єктів до освітнього процесу.

Водночас удосконалення системи вітчизняної освіти шляхом упровадження інклюзивного навчання потребує глибокого розуміння специфіки різнобічного розвитку осіб з особливими освітніми потребами з дотриманням принципів демократії, соціальної справедливості з урахуванням моральних засад і традиційних цінностей українського суспільства, спрямованих на зміцнення сім'ї як осередку держави.

На організацію ефективного інклюзивного навчання учнів, зокрема молодших школярів, з особливими освітніми потребами, їхньої співпраці з однолітками без особливих освітніх потреб спрямована Концепція «Нова українська школа» (2017). Квінтесенцією концепції є діяльність закладів освіти на засадах партнерських стосунків, конструктивної взаємодії адміністрації школи, педагогів, учнів та їхніх батьків.

Зазначене актуалізує проблему підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема вчителів початкової школи, спрямованої на реалізацію мети, змісту, завдань і технологій інклюзивного навчання у контексті партнерської взаємодії його учасників у закладах загальної середньої освіти.

Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи досліджені у наукових працях Н. Бібік, О. Біди, І. Демченко, О. Демченко, Т. Зорочкіної, Л. Коваль, О. Комар, Л. Красюк, С. Мартиненко, М. Марусинець, І. Осадченко, Р. Пріми, О. Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікової та ін. Дослідники одностайні щодо актуальності модернізації ґрунтовної теоретико-практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи згідно з інноваційними вимогами реформування освітньої галузі. На винятковій ролі взаємодії з батьками у створенні ефективних умов навчання у початковій школі наголошено в дослідженнях О. Алеко, Н. Андрущенко, О. Гноєвської, Н. Дудник, Л. Зінченко, А. Колишкіної, А. Лякішевої, О. Яструб та ін.

Проблема підготовки кваліфікованого вчителя до роботи в умовах інклюзивного навчання останнім часом є однією з найактуальніших. Про це свідчать

наукові праці К. Волкової, І. Демченко, А. Колупасової, І. Кузави, М. Малік, Л. Перхун, Н. Софій, О. Федоренко, О. Ферт, О. Чопік та ін. Проте проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання не була предметом окремих досліджень.

Важливість теми дослідження зумовлюється й наявними суперечностями між:

– постійно зростаючими вимогами до професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах функціонування інклюзивного освітнього середовища і наявним рівнем забезпечення їхньої теоретичної і практичної підготовки;

– запитами вітчизняної початкової освіти в контексті реалізації концепції «Нова українська школа», зокрема партнерської взаємодії вчителів з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання, і сучасним рівнем підготовки вчителів початкової школи у закладах вищої освіти до впровадження ідей партнерської педагогіки;

– необхідністю удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання і браком відповідної методики реалізації цього процесу у закладах вищої освіти.

Недостатність наукових розробок та актуальність вказаної проблеми, її значущість та необхідність розв'язання наявних суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри спеціальної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Теоретико-методологічні засади розвитку спеціальної та інклюзивної освіти» (номер державної реєстрації 0116U000114). Тему затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 3 від 28.10.2013 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 10 від 17.12.2013 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Гіпотеза дослідження. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання відбуватиметься ефективніше за дотримання таких педагогічних умов: стимулювання у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного та відповідального ставлення до набуття знань, умінь та навичок взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; використання можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти для здобуття майбутніми вчителями початкової школи відповідної компетентності шляхом: удосконалення та інтеграції змісту фахових і професійно орієнтованих навчальних дисциплін, застосування інноваційних та традиційних технологій навчання у контексті підготовки до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; спрямування навчальної і педагогічної практики на вдосконалення досвіду взаємодії майбутніх учителів початкової школи з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми у наукових джерелах та з'ясувати категоріально-термінологічний апарат дослідження.
2. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.
3. Здійснити моніторинг готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.
4. Розробити та апробувати модель, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Для реалізації завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз наукових джерел для порівняння різнобічних ідей досліджуваної проблеми з метою з'ясування сутності категоріально-термінологічного апарату дослідження та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; *емпіричні*: психолого-педагогічні діагностичні методи (анкетування, тестування, інтерв'ювання, обговорення, дискусії, диспути, бесіди, опитування), обсерваційні методи (пряме та опосередковане педагогічне спостереження; самооцінка та оцінка) для виявлення динаміки рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) для перевірки гіпотези дослідження; *статистичні*: методи математичної статистики з метою обробки експериментальних даних, доведення статистичної достовірності результатів експериментального дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Хмельницькому національному університеті, Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. На різних етапах дослідження у ньому брали участь 418 студентів та 26 викладачів закладів вищої освіти, 115 батьків молодших школярів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *унерше* обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання (стимулювання у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного та відповідального ставлення до набуття знань, умінь та навичок взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; використання можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти для здобуття майбутніми вчителями початкової школи відповідної компетентності шляхом: удосконалення та інтеграції змісту фахових і

професійно орієнтованих навчальних дисциплін, застосування інноваційних та традиційних технологій навчання у контексті підготовки до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; спрямування навчальної і педагогічної практики на вдосконалення досвіду взаємодії майбутніх учителів початкової школи з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання); розроблено модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності до вказаного виду професійної діяльності;

– *уточнено* поняття: «взаємодія з батьками», «інклюзивне навчання», «підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання»;

– *удосконалено* форми та методи підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання;

– *подальшого узагальнення та розвитку набув* зміст теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти методики діагностування рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, удосконаленні змісту дисципліни «Основи інклюзивної освіти / педагогіки», навчально-методичних посібників відповідно до структури дисципліни (тезовий виклад та загальний текст лекцій; матеріали для дидактичних кейсів; плани семінарських, практичних та лабораторних занять; поточні та контрольні тести, питання до екзамену та критерії їх оцінки; низка завдань для самостійної роботи та індивідуальних навчально-дослідних завдань, завдання для педагогічної практики тощо), методичних рекомендації для викладачів закладів вищої освіти щодо методики формулювання навчальних задач.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти у підготовці майбутніх учителів початкової школи; у процесі розробки типових навчальних програм, написанні посібників, підручників; системі післядипломної педагогічної освіти тощо. Основні положення та результати дисертації можуть бути підґрунтям для подальших досліджень у галузі педагогіки вищої школи.

Матеріали дослідження *впроваджено* в освітній процес Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 206-н від 01.11.2017), Хмельницького національного університету (довідка № 66 від 01.11.2017), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/56 від 01.11.2017) та Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/02/4396 від 10.11.2017).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Актуальні наукові дослідження в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2016), «Освіта дітей з особливими освітніми потребами: від інституалізації до інклюзії» (Вінниця, 2016), «Модернізація освітнього середовища:

проблеми та перспективи» (Умань, 2017; 2018), «Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (Умань, 2017; 2018), «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін» (Умань, 2018); *всеукраїнських* – «Наука, освіта, молодь» (Умань, 2015), «Інтелектуальний потенціал в умовах сучасного суспільства» (Умань, 2016), «Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (Черкаси, 2016), «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 2017; 2018), «Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді: проблеми, розвиток, супровід» (Умань, 2018), «Проблеми дитинства в контексті сучасної педагогіки» (Дрогобич, 2018), «Психолого-педагогічний супровід формування особистості дошкільника» (Умань, 2018); *регіональних* – «Інтелектуальний потенціал в умовах сучасного суспільства» (Умань, 2016), «Світ дитинства: збереження дитячої субкультури та якість освіти» (Вінниця, 2016).

Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри спеціальної педагогіки, кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, звітних наукових конференціях Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2013–2018).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 22 одноосібних публікаціях автора, із них: 5 статей відображають основні наукові результати (1 – у зарубіжному фаховому виданні), 13 – апробаційного характеру, 4 – додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (280 найменувань, із них 11 – іноземною мовою), 9 додатків на 25 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 267 сторінок, з них 196 сторінок – основний текст. Робота містить 30 рисунків, 11 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет наукового пошуку; сформульовано гіпотезу, окреслено комплекс методів дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження, апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання як педагогічна проблема»* – проаналізовано стан розробленості проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; з'ясовано категоріально-термінологічний апарат дослідження.

Сучасні підходи до розкриття проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, схарактеризовані у наукових дослідженнях, довели необхідність систематичного удосконалення їх ґрунтовної теоретико-практичної підготовки згідно із напрямками державного та світового реформування освітньої галузі, що дозволило констатувати дослідницькі тенденції, які умовно розподілено на п'ять груп щодо вивчення проблем: *взаємодії між суб'єктами* (професійна

підготовка у закладах вищої освіти до педагогічної взаємодії з батьками учнів (О. Буздуган), поведінка студентів у процесі групової взаємодії (А. Лякішева), педагогічна взаємодія у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня (О. Матвієнко), формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи (Т. Цуркан); культура міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів початкової школи (О. Яструб), взаємодія суспільного і родинного виховання (О. Алеко), взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї (Н. Андрущенко, Н. Дудник), взаємодія сім'ї, школи та громадськості (Л. Зінченко), взаємодії школи і сім'ї (А. Колишкіна, Д. Ротфорт) та ін.); *роботи з батьками* (соціально орієнтована підготовка майбутнього учителя початкової школи до роботи з батьками (Н. Флегонтова), спеціальна підготовка майбутнього учителя початкової школи у закладах вищої освіти до роботи з батьками (Т. Шанскова) та ін.); *інклюзії* (педагогічні засади діяльності громадських організацій у сфері формування інклюзивної освітньої політики в Україні і Канаді (О. Ферт), формування особистості дитини у системі інклюзивної освіти Франції (Л. Перхун), підготовка майбутніх менеджерів освіти до управління загальноосвітнім навчальним закладом в умовах інклюзії (М. Малік), організаційно-педагогічні умови інтегрованого супроводу учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному закладі (Н. Софій), теоретичні та методичні засади інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку (І. Кузава) та ін.); *інклюзивного навчання* (формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання (О. Чопік), педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання (О. Федоренко) та ін.); *підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивних навчальних закладів* (формування корекційної компетентності вчителя початкових класів загальноосвітнього закладу з інклюзивною формою навчання (О. Гноєвська), формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти (К. Волкова), теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти (І. Демченко) та ін.). Науковці вказують на спеціальну підготовку майбутніх учителів до організації та провадження інклюзивного навчання, проте не досліджують цілеспрямовано зазначену проблему.

Зарубіжні дослідження (О. Abosi, E. Efthymiou, M. Jahirul, H. Johnson, A. Kington, A. Masud, S. Mukhopadhyay, M. Rouse, U. Sharma) стосуються, передусім, вивчення питання організації інклюзивного навчання, або ж психолого-педагогічної ситуації взаємодії учнів з особливими потребами та їхніх учителів. Попри беззаперечну наукову цінність зарубіжних досліджень варто констатувати, що проблема інклюзивного навчання має свої особливості у кожній країні через різні етнічно-ментальні чинники, нормативно-правове забезпечення та соціально-економічне становище окремо взятої країни. Зважаючи на індивідуальний характер організації інклюзивної освіти у кожній країні, поза увагою зарубіжних науковців виявилися проблеми підготовки майбутніх учителів до реалізації інклюзивного навчання та проблеми взаємодії вчителів, зокрема початкової школи, з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання.

Водночас вітчизняні і зарубіжні дослідники виокремлюють основною умовою організації інклюзивного навчання у початковій школі підготовку майбутніх вчителів, проте не деталізують це питання. Загалом побіжно згадано у дослідженнях такий аспект як особливості взаємодії вчителів початкової школи з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання. Цілісного та системного вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання (батьками учнів обох категорій: дітей з особливими освітніми потребами та дітей з типовим розвитком) не було проведено.

Проаналізована послідовність дефініцій досліджуваної теми представлена аналітико-синтетичною ієрархією понять: «підготовка» (Н. Бібик, О. Буздуган, К. Волкова, Н. Воропай, О. Гноєвська, Л. Гуцуляк, К. Зорочкіна, Л. Красюк, С. Мартиненко, М. Марусинець, О. Мельник, І. Осадченко, Р. Пріма, О. Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікова та ін.), «готовність» (М. Дьяченко, О. Дубасенюк, Л. Кандибович, Л. Лєсохіна), «взаємодія» (Н. Дудник, О. Матвієнко, Т. Цуркан), «інклюзивне навчання» (І. Демченко, А. Колупаєва, І. Малишевська, С. Миронова, Ю. Найди, Т. Сак, О. Таранченко та ін.), «взаємодія з батьками» (Н. Бугаєвець, Л. Гуцуляк, Т. Шанскова та ін.), «взаємодія з батьками в умовах інклюзивного навчання» (І. Кузава, Л. Перхун, Т. Софій, О. Федоренко, О. Ферт, О. Чопік), «підготовка майбутнього вчителя початкової школи» (О. Біда, О. Буздуган, О. Комар, А. Шульга та ін.), що сприяло розкриттю ключових понять.

«Взаємодію з батьками» розглядаємо як обумовлений, конструктивний зв'язок між педагогами (вчителями початкової школи) та батьками учнів з метою узгодження дій у досягненні ефективних освітніх результатів.

Поняття «інклюзивне навчання» потрактуємо як систему освітніх послуг, гарантованих державою та реалізованих учителями початкової школи на принципах гуманності, толерантності, врахування психофізичної індивідуальності молодших школярів з метою їхнього необмеженого, продуктивного залучення та включення до освітнього процесу.

Під підготовкою майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання розуміємо процес здобуття майбутніми учителями початкової школи у закладах вищої освіти загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, необхідних для здійснення конструктивного зв'язку з батьками учнів з / без особливих освітніх потреб на засадах партнерської педагогіки з метою досягнення ефективних освітніх результатів на принципах гуманності, толерантності, врахування психофізичної індивідуальності учнів для їхнього необмеженого, продуктивного залучення та включення до освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання.

У другому розділі – *«Моніторинг готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання»* – здійснено аналіз стану підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; висвітлено організацію констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи.

Здійснено моніторинг готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання на основі аналізу чинних навчальних планів, навчальних та робочих програм («Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Педагогічні технології у початковій школі», «Основи педагогічної майстерності» та дисциплін вибору студентів: «Основи інклюзивної освіти / педагогіки» та «Інклюзивна освіта у початковій школі»), підручників та навчально-методичних посібників для підготовки майбутніх учителів початкової школи щодо досліджуваної проблеми. Встановлено, що у закладах вищої освіти цей процес здійснюється на основі вивчення, переважно, однієї теми («Педагогічний супровід розвитку особистості в інклюзивному середовищі») за навчальною програмою дисципліни «Основи інклюзивної освіти / педагогіки». Проте у змісті вказаної дисципліни йдеться лише про взаємодію з батьками дітей з особливими освітніми потребами, а не передбачено цілісного розкриття питань ґрунтовної підготовки до вказаного напрямку взаємодії. Навчально-методичне забезпечення загалом орієнтоване на учителів-практиків та батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання ускладнена тим, що у процесі виробничої практики студентам не завжди вдається взаємодіяти із батьками учнів з / без особливих освітніх потреб (батьки не завжди відвідують заклади освіти, у яких навчаються їхні діти).

Отже, актуальні та складні проблеми готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання вирішуються повільно, без необхідного організаційно-методичного забезпечення, що звичайно позначається на якості їх підготовки.

На основі теоретичного аналізу досліджень з питань підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання визначено компоненти їх готовності до цієї взаємодії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний. Запропоновано переформулювання й розподіл спеціальних (фахових) компетентностей майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання згідно із компонентами їх готовності до зазначеного виду діяльності й виокремлено відповідні критерії.

Мотиваційно-ціннісному компоненту відповідають такі критерії: стимульованість, толерантність, ініціативність з показниками: усвідомлення, ставлення, потреби, прагнення, спрямованість, визнання, інтереси тощо. Критеріями сформованості когнітивного компоненту готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання визначено знаннево-базовий та знаннево-спеціальний з показниками: рівень базових знань та рівень спеціальних знань. Критеріями сформованості операційно-діялісного компоненту обрано: комунікативно-організаційний, прогностично-корекційний, навчально-виховний, здоров'язбережувальний, контрольньо-оцінювальний з такими показниками: уміння, якість, швидкість та кількість виконання.

Визначено три рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: високий, середній, початковий.

Дослідження здійснювалося в Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Хмельницькому національному університеті, Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. Кількість учасників експерименту у експериментальній групі складала 203 особи, у контрольній – 215 осіб, 12 викладачів закладів вищої освіти, 36 учителів початкової школи та 115 батьків учнів з / без особливих освітніх потреб.

Для визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання застосовано авторські методики (адаптовані до соціально-педагогічних методик Дж. Равена) за мотиваційно-ціннісним компонентом – опитування, інтерв'ювання та анкетування студентів; когнітивним – тестові та контрольні запитання; операційно-діяльнісним – навчальні завдання (для аудиторних занять і виробничої практики).

Аналіз результатів констатувального експерименту підтвердив сформованість готовності студентів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання на початковому рівні, що свідчить про неефективність традиційної організації їхньої підготовки у закладах вищої освіти щодо формування досліджуваних компонентів.

Отже, моніторинг готовності студентів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання (констатувальний експеримент) показав, що вони не усвідомлюють необхідності та значущості процесу формування умінь та навичок взаємодії з батьками учнів з / без особливих освітніх потреб в умовах інклюзивного навчання; не виявляють інтересу та зацікавленості до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; здійснюють необ'єктивну (завищену) самооцінку уміння добирати ефективні форми, методи, прийоми та засоби взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Водночас майбутні учителі початкової школи усвідомлюють, що їхня професійна підготовка, зокрема – готовність до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання залежить від професійної компетентності викладачів закладу вищої освіти, які готують студентів до вказаного виду професійної діяльності; інноваційної технології навчання; удосконалення виробничої практики; наявності відповідного навчально-методичного забезпечення викладання дисциплін тощо.

За результатами констатувального експерименту сформульовано висновок про необхідність внесення коректив в їх професійну підготовку.

У третьому розділі – «Оптимізація процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання» – розроблено модель, обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; розкрито методику формування експерименту та проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи.

На основі аналізу теоретичних і практичних досліджень розроблено модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, яка охоплює такі компоненти та їх складники: цільовий (мета та завдання), змістовий (зміст підготовки), процесуальний (педагогічні умови;

форми, методи та засоби навчання), оцінно-результативний (компоненти, критерії, показники, рівні готовності; результат підготовки), рис. 1.

Розроблено програму формувального експерименту, яка включала: корекцію робочої програми дисципліни «Основи інклюзивної освіти / педагогіки», використання активних форм та методів навчання (традиційні та інтерактивні лекції, практичні заняття, бесіди, обговорення, дискусії, диспути, мотиваційні тренінги, виховні заходи, гурткову роботу, волонтерство; удосконалення навчально-методичних посібників відповідно до структури дисципліни «Основи інклюзивної освіти / педагогіки» (тезовий виклад та загальний текст лекцій; матеріали для дидактичних кейсів; плани семінарських, практичних та лабораторних занять; поточні та контрольні тести, питання до екзамену та критерії їх оцінки; низка завдань для самостійної роботи та індивідуальних навчально-дослідних завдань, завдання для педагогічної практики тощо), розробку методичних рекомендації для викладачів закладів вищої освіти щодо методики формулювання навчальних задач, формування кейсів, плану та проведення організаційних форм співпраці зі студентами, а також методів проведення рефлексії у рамках впровадження моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, реалізація яких здійснювалась під час формувального експерименту.

Реалізація першої умови (стимулювання у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного та відповідального ставлення до набуття знань, умінь та навичок взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання) здійснювалась під час підготовчого етапу та була спрямована на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання за мотиваційно-ціннісним компонентом. У контексті реалізації цієї умови зацентровано на розвитку емпатії, гуманного ставлення, здатності зрозуміти і прийняти учнів з / без особливих освітніх потреб та їхніх батьків, виявленні потреби у взаємодії з батьками учнів. Застосовано такі форми, методи, прийоми та засоби підготовки: мотиваційний тренінг («Значення взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання»); акції милосердя; навчальні проекти (створення відеосюжету «Розмова з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання»); волонтерство (допомога вчителям-практикам у взаємодії з батьками учнів з / без особливих освітніх потреб в умовах інклюзивного навчання) тощо.

Друга педагогічна умова (використання можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти для здобуття майбутніми вчителями початкової школи відповідної компетентності шляхом: удосконалення та інтеграції змісту фахових і професійно орієнтованих навчальних дисциплін, застосування інноваційних та традиційних технологій навчання у контексті підготовки до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання) передбачала вплив на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання за когнітивним компонентом під час теоретичного етапу формувального експерименту.

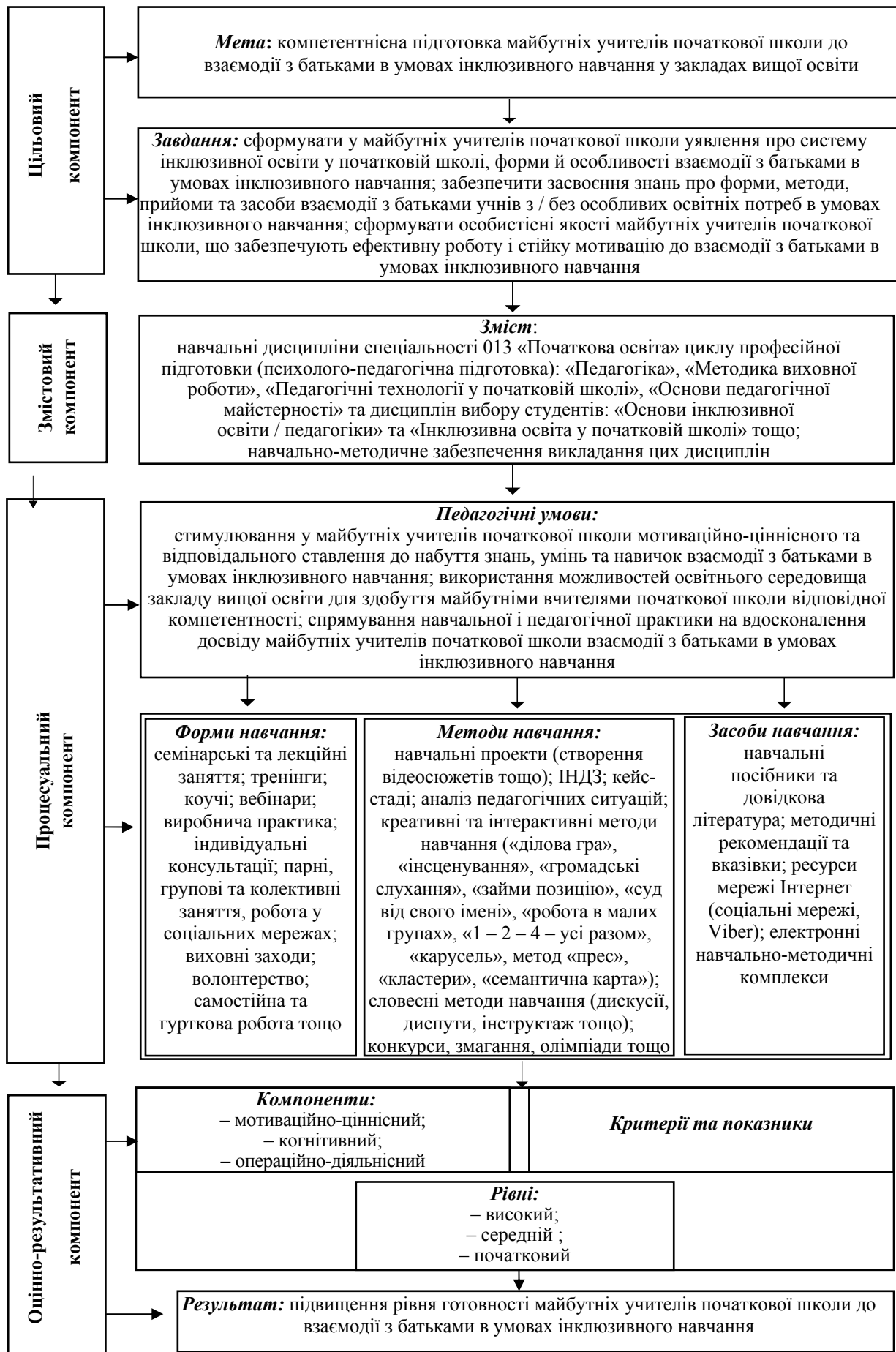

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання

Цю умову реалізовано шляхом удосконалення змісту навчальних дисциплін циклу професійної підготовки («Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Педагогічні технології у початковій школі», «Основи педагогічної майстерності») та дисциплін вибору студентів («Основи інклюзивної освіти / педагогіки», «Інклюзивна освіта у початковій школі»). Застосовано технології інтерактивного, контекстного та партнерського навчання. Використано такі форми та методи навчання: традиційні й інтерактивні лекції, семінарські заняття; когнітивні тренінги, вебінари та коучі («Навчаючи, вчуся»); навчальні проекти (створення відеосюжету «Ефективні форми, методи, прийоми та засоби взаємодії з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання»); теоретичні конкурси, змагання, вікторини та олімпіади (згідно зі змістом навчальних дисциплін); креативні та інтерактивні методи навчання (кейс-стаді; «громадські слухання», «займи позицію», «суд від свого імені», «1 – 2 – 4 – усі разом», «карусель», «кластери», «семантична карта») тощо.

Реалізація третьої педагогічної умови (спрямування навчальної і педагогічної практики на вдосконалення досвіду майбутніх учителів початкової школи щодо взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання) забезпечувалася під час практичного етапу і спрямовувалася на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання за операційно-діяльним компонентом. Умова упроваджена за напрямками: теоретичним – удосконалення змісту педагогічної практики щодо орієнтації на посилення взаємодії з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання; практичним – безпосереднє проходження майбутніми учителями початкової школи педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти з акцентом на взаємодію з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання; методичним – узагальнення результатів проходження педагогічної практики шляхом створення портфоліо, кейсів; підготовки презентацій (зокрема – фотопрезентацій), відеозвітів, організації вебінарів; спеціальних освітніх сайтів та Інтернет-ресурсів (Viber); розробки конкретних інструкцій щодо взаємодії з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання тощо. Результатом проходження педагогічної практики стало укладання методичних рекомендацій – звіту та презентаційних матеріалів («Взаємодія з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання на засадах партнерської педагогіки: з досвіду роботи»).

Отримані результати формувального етапу доводять, що готовність студентів до взаємодії з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання у контрольній групі за усіма компонентами сформована на середньому рівні, експериментальній – високому.

Узагальнення даних формувального експерименту, дозволило вивести відсоткове співвідношення рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи експериментальної групи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: високий рівень – 45,32 %, середній – 41,87 %, початковий – 12,81 %, контрольної відповідно – 16,74 %, 36,75 %, 41,51 %. У результаті експериментальної роботи в контрольній групі високий рівень готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання зріс порівняно із констатувальним етапом на 3,25 %; середній – 1,87 %; низький зменшився – на 5,12 %. В експериментальній групі високий рівень зріс на 32,02 %; середній –

7,39 %; початковий зменшився на 39,41 %. У загальному різниця за високим рівнем готовності студентів контрольної та експериментальної груп за результатами дослідно-експериментальної роботи склала 28,58 %, середнім – 5,12 %, початковим – 33,70 %.

Динаміку рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання
(за результатами констатувального та формувального експериментів)

Рівні	Констату- вальний експеримент	Форму- вальний експеримент	Приріст	Констату- вальний експеримент	Форму- вальний експеримент	Приріст
	КГ (215 студентів)			ЕГ (203 студенти)		
Високий	29 (13,49 %)	36 (16,74 %)	3,25	27 (13,30 %)	92 (45,32 %)	32,02
Середній	75 (34,88 %)	79 (36,75 %)	1,87	70 (34,48 %)	85 (41,87 %)	7,39
Початковий	111 (51,63 %)	100 (46,51 %)	-5,12	106 (52,22 %)	26 (12,81 %)	-39,41

Для обробки емпіричних даних використовувалися методи математичної статистики: критерій Пірсона, t-критерій Стьюдента та F-критерій Фішера (С. Гончаренко, М. Лазарев та ін.).

Результати дослідження свідчать про те, що до організації дослідно-експериментальної роботи студенти експериментальних і контрольних груп перебували приблизно на одному рівні готовності до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; після проведення експериментальної роботи студенти експериментальних груп показали більш високі результати, і ми можемо зробити висновок про те, що при організації цілеспрямованого процесу формування готовності студентів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, їх рівень значно підвищується.

Вищевказані дані свідчать про досягнення мети експериментальної роботи, розв'язанні її завдань, підтвердження висунутої гіпотези.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено результати теоретичного узагальнення і розв'язання завдання підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, що дозволило обґрунтувати модель забезпечення цього процесу, визначити та експериментально перевірити педагогічні умови. Результати наукового пошуку послугували підставою для низки аргументованих висновків:

1. Проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми в науковій літературі та освітній практиці, що дозволяє стверджувати: вітчизняні і зарубіжні дослідники заклали методологічне підґрунтя та визначили загальнотеоретичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання. Аналіз сучасних підходів до підготовки майбутніх учителів початкової школи показує, що, незважаючи на їх значну кількість, в основному вони орієнтовані на розкриття особливостей взаємодії вчителя

початкової школи з батьками в умовах інклюзивної освіти; ролі учителя, який працює з дитиною з особливими потребами, вимогах до нього; поведінки батьків дітей з особливими освітніми потребами тощо. Науковці одностайні у тому, що має здійснюватися спеціальна підготовка майбутніх учителів початкової школи до різних аспектів роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Водночас проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання спеціально не досліджувалася.

Уточнено терміни «взаємодія»; «робота з батьками»; «інклюзія»; «інклюзивне навчання», «підготовка», «готовність», «підготовка майбутнього вчителя початкової школи», на основі яких розкрито ключові поняття.

«Взаємодію з батьками» розглянуто як обумовлений, конструктивний зв'язок між педагогами (вчителями початкової школи) та батьками учнів з метою узгодження дій у досягненні ефективних освітніх результатів.

«Інклюзивне навчання» визначено як систему освітніх послуг, гарантованих державою та реалізованих учителями початкової школи на принципах гуманності, толерантності, врахування психофізичної індивідуальності учнів початкової школи з метою їхнього необмеженого, продуктивного залучення та включення до освітнього процесу.

Поняття «підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання» потрактовано як процес здобуття майбутніми учителями початкової школи у закладах вищої освіти загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, необхідних для здійснення конструктивного зв'язку з батьками учнів з/без особливих освітніх потреб на засадах партнерської педагогіки з метою досягнення ефективних освітніх результатів на принципах гуманності, толерантності, врахування психофізичної індивідуальності учнів для їхнього необмеженого, продуктивного залучення та включення до освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання.

2. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: мотиваційно-ціннісний (критерії: стимульованість, толерантність, ініціативність; показники: усвідомлення, ставлення, потреба, прагнення, спрямованість, визнання, інтереси тощо), когнітивний (критерії: знаннево-базовий та знаннево-спеціальний; показники: рівень базових знань та рівень спеціальних знань) та операційно-діяльнісний (критерії: комунікативно-організаційний, прогностично-корекційний, навчально-виховний, здоров'язбережувальний та контрольно-оцінювальний; показники: уміння, якість, швидкість та кількість виконання). Виокремлено три рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: високий, середній, початковий.

3. Здійснено моніторинг готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії із батьками в умовах інклюзивного навчання на основі аналізу чинних навчальних планів, навчальних та робочих програм, підручників та навчально-методичних посібників для підготовки майбутніх учителів початкової школи щодо досліджуваної проблеми. Встановлено, що у змісті психолого-педагогічних та фахових дисциплін йдеться про взаємодію з батьками дітей з особливими освітніми

потребами, проте не передбачено цілісного розкриття питань ґрунтовної підготовки до вказаного напрямку взаємодії; навчально-методичне забезпечення загалом орієнтоване на учителів-практиків та батьків дітей з особливими освітніми потребами. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання ускладнена тим, що у процесі виробничої практики студентам не завжди вдається взаємодіяти із батьками учнів з / без особливих освітніх потреб (батьки не завжди відвідують заклади освіти, у яких навчаються їхні діти). Отже, актуальні та складні проблеми формування готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання вирішуються повільно, без необхідного організаційно-методичного забезпечення, що позначається на якості підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Для підтвердження результатів моніторингу проведено констатувальний експеримент, який засвідчив переважання початкового рівня готовності студентів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, що свідчить про неефективність традиційної організації освітньої діяльності у закладах вищої освіти щодо формування досліджуваних компонентів їхньої освітньої кваліфікації.

4. Розроблено та апробовано модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання, що має такі компоненти: цільовий (мета та завдання), змістовий (зміст підготовки), процесуальний (педагогічні умови; форми, методи та засоби навчання), оцінно-результативний (компоненти, критерії, показники, рівні готовності; результат підготовки).

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: стимулювання у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного та відповідального ставлення до набуття знань, умінь та навичок взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; використання можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти для здобуття майбутніми вчителями початкової школи відповідної компетентності шляхом: удосконалення та інтеграції змісту фахових і професійно орієнтованих навчальних дисциплін; застосування інноваційних та традиційних технологій навчання у контексті підготовки до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

У контексті реалізації першої педагогічної умови зацентровано на розвитку емпатії, гуманного ставлення, здатності зрозуміти і прийняти учнів з / без особливих освітніх потреб та їхніх батьків, виявленні потреби у взаємодії з батьками учнів. Застосовано такі форми, методи, прийоми та засоби професійної підготовки: мотиваційний тренінг («Значення взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання»); акції милосердя; навчальні проекти (створення відеосюжету «Розмова з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання»); волонтерство (допомога вчителям-практикам у взаємодії з батьками учнів з / без особливих освітніх потреб в умовах інклюзивного навчання) тощо.

Другу педагогічну умову реалізовано шляхом удосконалення змісту навчальних дисциплін циклу професійної підготовки («Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Педагогічні технології у початковій школі», «Основи педагогічної майстерності») та дисциплін вибору студентів («Основи інклюзивної

освіти / педагогіки», «Інклюзивна освіта у початковій школі»). Застосовано технології інтерактивного, контекстного та партнерського навчання. Використано такі форми та методи навчання: традиційні та інтерактивні лекції, семінарські заняття; когнітивні тренінги, вебінари та коучі («Навчаючи, вчуся»); навчальні проекти (створення відеосюжету «Ефективні форми, методи, прийоми та засоби взаємодії з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання»); теоретичні конкурси, змагання, вікторини та олімпіади (згідно зі змістом навчальних дисциплін); креативні та інтерактивні методи навчання (кейс-стаді; «громадські слухання», «займи позицію», «суд від свого імені», «1 – 2 – 4 – усі разом», «карусель», «кластери», «семантична карта») тощо.

Третя педагогічна умова реалізована за напрямками: теоретичним – удосконалення змісту педагогічної практики щодо орієнтації на посилення взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; практичним – безпосереднє проходження майбутніми учителями початкової школи педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти з акцентом на взаємодію з батьками в умовах інклюзивного навчання; методичним – узагальнення результатів проходження педагогічної практики шляхом створення портфолію, кейсів; підготовки презентацій (зокрема – фотопрезентацій), відеозвітів, організації вебінарів; спеціальних освітніх сайтів та Інтернет-ресурсів (Viber); розробки конкретних інструкцій щодо взаємодії з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання тощо. Результатом проходження педагогічної практики стало укладання методичних рекомендацій – звіту та презентаційних матеріалів («Взаємодія з батьками учнів в умовах інклюзивного навчання на засадах партнерської педагогіки: з досвіду роботи»).

Ефективність педагогічних умов доведена результатами формувального експерименту: у студентів експериментальної групи виявились більш високі показники рівнів готовності у порівнянні з контрольною (в експериментальній групі високий рівень збільшився порівняно із констатувальним етапом на 32,02 %; середній – 7,39 %; початковий зменшився на 39,41 %; у контрольній групі високий рівень зріс на 3,25 %; середній – 1,87 %; початковий зменшився – на 5,12 %).

Результати дослідження свідчать про динамічні позитивні зміни рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи експериментальних груп під впливом запропонованих нововведень.

Проведене дослідження не претендує на повне висвітлення аналізованої проблеми. Подальшого наукового аналізу потребує питання виокремлення та апробації дидактичних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; вивчення зарубіжного досвіду досліджуваної проблеми.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Бевзюк М. С. Психолого-педагогічні особливості підготовки вчителя початкової школи до взаємодії з батьками в умовах освітньої інклюзії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2016. Вип. 6. Т. 2. С. 7–12.

2. Бевзюк М. С. Аспекти професійної діяльності учителя початкових класів в умовах інклюзивного навчання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2016. Вип. 2. С. 24–32.

3. Бевзюк М. С. Особливості підготовки вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): у 2 т.* Кам'янець-Подільський: ПП Медобори – 2006, 2017. Вип. 9, Т. 2. С. 5–14.

4. Бевзюк М. С. Сутність взаємодії вчителя початкової школи з батьками дітей з особливими освітніми потребами. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2017. Вип. 156. С. 177–182.

5. Bevzyuk M. Characteristics of pedagogical conditions for preparing future primary school teachers to interaction with parents in terms of inclusive education. *«EUREKA: Social and Humanities»*. 2018. № 4. P. 36–43.

*Наукові праці, які засвідчують апробацію
матеріалів дисертації*

6. Бевзюк М. С. Здоров'язберігаючі технології у корекційній освіті. *Здоров'я дитини – основа майбутнього життя людини: матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених та студентів (Умань, 17 квіт. 2013 р.)*. Умань: Візаві, 2013. С. 136–137.

7. Бевзюк М. С. Особливості роботи вчителя з батьками дітей з особливими освітніми потребами. *Вплив навколишнього середовища на формування особистості: матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених та студентів (Умань, 16 квіт. 2014 р.)*. Умань: АЛМІ, 2014. С. 86–88.

8. Бевзюк М. С. Психолого-педагогічна підтримка батьків молодших школярів з особливими освітніми потребами. *Сучасні тенденції розвитку корекційної освіти в Україні: матеріали регіонал. наук.-практ. семінару (Умань, 28 лют. 2014 р.)*. Умань: АЛМІ, 2014. С. 6–8.

9. Бевзюк М. С. Особливості взаємодії педагогів та батьків молодших школярів з особливими потребами. *Психолого-педагогічний супровід формування особистості дитини в умовах взаємодії сім'ї та дошкільного навчального закладу: матеріали регіонал. наук.-практ. семінару для науковців, викладачів, практичних працівників (14 трав. 2015 р.)*. Умань: АЛМІ, 2015. С. 10–13.

10. Бевзюк М. С. До проблеми взаємодії вчителя початкових класів з батьками дітей з особливими потребами. *Вісник наукової лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в XXI столітті»: матеріали III Всеукр. наук.-метод. семінару для науковців, практичних працівників та студентів (10 березня 2015 р.)*. Умань: АЛМІ, Вип. III. С. 13–15.

11. Бевзюк М. С. До проблеми збереження здоров'я дітей дошкільного віку в умовах освітньої інклюзії. *Актуальні проблеми збереження здоров'я дітей та молоді в сучасних умовах реформування освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 16 квіт. 2015 р.)*. Умань: АЛМІ, 2015. С. 83–85.

12. Бевзюк М. С. Психолого-педагогічний супровід сім'ї в умовах освітньої інклюзії. *Вісник науково-дослідної лабораторії «Інклюзивна педагогіка»: матеріали I регіонал. наук.-практ. конф. «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 26 квіт. 2015 р.)*. Умань: ПП «Мороз», 2015. Вип. I. С. 123–125.

13. Бевзюк М. С. Формування культури побуту молодших школярів в умовах інклюзивної освіти. *Наука, освіта, молодь*: матеріали Восьмої Всеукр. наук. конф. (Умань, 14 трав. 2015 р.): у 2-х. ч. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. Ч. 1. С. 23–25.

14. Бевзюк М. С. Важливість роботи вчителя початкової школи з батьками в умовах інклюзивного навчання. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Переяслав-Хмельницький, 31-31 березня, 2016 р.). Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 12. С. 102–104.

15. Бевзюк М. С. До проблеми психолого-педагогічної підтримки батьків молодших школярів в умовах інклюзивної освіти. *Сучасне дошкілля у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 27 вер. 2016 р.). Черкаси: Видавець О. Третяков, 2016. С. 19–22.

16. Бевзюк М. С. Психолого-педагогічний супровід сім'ї в умовах освітньої інклюзії. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 24 бер. 2016 р.). Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016 р. Вип. II. С. 122–123.

17. Бевзюк М. С. Передумови підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребам. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи*: матеріали Третьої Міжнар. наук.-практ. конф. (Умань, 16–17 лют. 2018 р.). Умань: Візаві, 2018. С. 89–92.

18. Бевзюк М. С. Аспекти співпраці закладів загальної середньої освіти та сім'ї в умовах освітньої інклюзії. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи*: матеріали Четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. (Умань, 11–12 жовт. 2018 р.). Умань: Візаві, 2018. С. 8–9.

*Наукові праці, які додатково відображають наукові
результати дисертації*

19. Бевзюк М. С. Актуальность взаимодействия педагога с родителями младших школьников в условиях инклюзивного образования. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. 2015. № 2(104). С. 71–73.

20. Бевзюк М. С. Критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання. *Молодий вчений*. 2016. № 12(39). С. 397–400.

21. Бевзюк М. С. Проблема підготовки вчителя початкової школи до роботи з батьками в умовах інклюзивного навчання. *Український психолого-педагогічний збірник*. 2016. № 7(07). С. 16–20.

22. Бевзюк М. С. Методологічні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 12(20), ч. 4. С. 24–29.

АНОТАЦІЇ

Бевзюк М. С. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2019.

У дисертації викладено результати теоретичного узагальнення і розв'язання завдання підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання. Доведено актуальність теми, проаналізовано стан її розробки.

Уточнено сутність понять: «взаємодія», «робота з батьками», «інклюзія», «інклюзивне навчання», «підготовка», «готовність», «підготовка майбутнього вчителя початкової школи» на основі яких розкрито ключові терміни: «взаємодія з батьками», «інклюзивне навчання», «підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання». Визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: мотиваційно-ціннісний (критерії: стимульованість, толерантність та ініціативність; показники: усвідомлення, ставлення, потреби, прагнення, спрямованість, визнання, інтереси тощо), когнітивний (критерії: знаннево-базовий та знаннево-спеціальний; показники: рівень базових знань та рівень спеціальних знань) та операційно-діяльнісний (критерії: комунікативно-організаційний, прогностично-корекційний, навчально-виховний, здоров'язбережувальний та контрольно-оцінювальний; показники: уміння, якість виконання, швидкість виконання, кількість виконання). Виокремлено три рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: високий, середній, початковий.

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання: стимулювання у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного та відповідального ставлення до набуття знань, умінь та навичок взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання; використання можливостей освітнього середовища закладу вищої освіти для набуття майбутніми вчителями початкової школи відповідної компетентності шляхом: удосконалення та інтеграції змісту фахових і професійно орієнтованих навчальних дисциплін; застосування інноваційних та традиційних технологій навчання у контексті підготовки до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання.

Ефективність педагогічних умов доведено результатами формувального експерименту: збільшилася кількість студентів із високим рівнем готовності до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання в експериментальній групі, тоді як у контрольній групі аналогічний показник значно не збільшився.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні учителі початкової школи, взаємодія з батьками, інклюзивне навчання.

Bevzyuk M. S. Preparation of future primary school teachers to interact with their parents in conditions of inclusive education. – Qualifying scientific paper as a manuscript.

Thesis for obtaining a Candidate of Sciences (Pedagogy) degree in Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Education. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. – Uman, 2019.

The dissertation presents the results of theoretical generalization and the solution of the task of preparing future teachers of elementary school to interact with parents in the conditions of inclusive education. The relevance of the topic is proved, the state of its development is analyzed. The essence of the concepts is defined: "interaction"; "Work with parents"; "Inclusiveness"; "Inclusive education", "training", "preparedness", "preparation of the future teacher of elementary school" on the basis of which the key terms "interaction with parents", "inclusive education", "preparation of future teachers of elementary school to interaction with parents in the conditions of inclusive teaching". The concept of "preparing future teachers for elementary school to interact with parents in the context of inclusive education" is described as a process of obtaining future teachers of elementary school in institutions of higher education of general and special (professional) competencies necessary for constructive communication with parents of students with / without special educational needs on the basis of partner pedagogy in order to achieve effective educational outcomes on the principles of humanity, tolerance, psychophysical individuality of students for their unrestricted, productive involvement and inclusion in the educational process under the conditions of inclusive education.

The components, criteria, indicators and levels of readiness of future primary school teachers to interact with parents in the conditions of inclusive education are defined: motivational-value (criteria: stimulation, tolerance and initiative, indicators: awareness, attitude, need, aspiration, orientation, recognition, interests, etc.), cognitive (criterion: knowledge base and knowledge-special, indicators: level of basic knowledge and level of special knowledge) and operational and activity (criteria: communicative-organizational, prognostic-correctional, educational-educational, health-saving and control-appraisal; indicators: ability, quality of execution, speed of execution, amount of performance).

There are three levels of readiness for future primary school teachers to interact with their parents in terms of inclusive education: high, medium, elementary.

Monitoring of the readiness of future primary school teachers to cooperate with their parents in the context of inclusive education is based on the analysis of current curricula, and work programs, textbooks and manuals for the preparation of future primary school teachers on the problem under study. It has been established that in the content of psychological, pedagogical and professional disciplines only the interaction with parents of children with special educational needs is discussed, but not in a holistic manner; thorough preparation for the indicated direction of interaction is not provided; teaching and methodological support in general is aimed at teachers-practitioners and parents of children with special educational needs. The training of future primary school teachers to interact with their parents in the context of inclusive education is complicated by the fact that in the process of production practice students are not always able to interact with parents of students with / without special educational needs (parents do not always come to educational institutions where their children study).

To confirm the results of the monitoring, a confirmatory experiment has been conducted, which showed a low level of readiness of future primary school teachers to interact with their parents in the context of inclusive education, which indicates the ineffectiveness of the traditional organization of educational activities in higher education institutions in relation to the formation of the studied components of their educational qualifications.

The model of preparation of future primary school teachers for interaction with parents in the conditions of inclusive education is developed and tested, which has the following components: the target (goal and tasks), the content (training content), procedural (pedagogical conditions, forms, methods and means of education), estimated – reductive (components, criteria, indicators, levels of readiness, the result of training).

The pedagogical conditions for the training of future primary school teachers to interact with parents in the context of inclusive education have been theoretically substantiated and experimentally tested: the stimulation of the future teachers of the elementary school of motivation-value and responsible attitude to the acquisition of knowledge, skills and habits of interaction with parents in the conditions of inclusive education; use of the educational facilities of a higher education institution for the acquisition of future teachers of the primary school of appropriate competence by: improving and integrating the content of professional and professionally oriented academic disciplines; the use of innovative and traditional learning technologies in the context of preparing for interaction with parents in the context of inclusive education.

The effectiveness of pedagogical conditions has been proved by the results of the molding experiment: the number of students with a high level of readiness to interact with their parents increased under the conditions of inclusive education in the experimental group, while in the control group the same indicator did not increase significantly.

The results of the study indicate a dynamic positive changes in the readiness indicators of future teachers of elementary school of experimental groups under the influence of the proposed innovations.

Key words: vocational training, future primary school teachers, intercourse with parents, inclusive education.

Підписано до друку 18.05.2019 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 42.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua